

Tanzimata Osmanlı Basınının Tesiri

Kamucuyu oluşturmada en mühim vasıtanın basın olduğu malumdur. Bu sebeple de basına dördüncü kuvvet denmesi adet olmuştur. Özellikle ~~iki~~ likle geçen yüzyılın ilk yarılarında, dünyanın hemen hemen her memleketinde basının büyük bir kısmı, iktidarların resmi veya yarı resmi organı halinde bulunmuşlardır. Herhangi bir devlet, siyasetinde bir değişikliğe, hele köklü bir değişikliğe karar vermişse, işe basın yoluyla, kamucuyu oluşturmasıyla başlardı.

Bizde de, devlet, Tanzimat gibi köklü bir yeniliğe ve değişikliğe başvurmaya karar verdiğinde, kamucuyu oluşturmak için, tabiiyle basını kullanmış olacağı akla gelir. Ama bu olmuşmu dur? Hayır!

Osmanlı basını Tanzimat ilanında olsun, Tanzimat fikrinin yerleşmesinde olsun, en ufak bir katkıda bulunmamıştır! Bulunmasının da imkanı yoktu!

Sebebini anlamak için Osmanlı basını tarihine, doğuşuna, ve Tanzimat devri dediğimiz, Tanzimatın ilanından I. Meşrutiyete kadar uzanan emekleme devresine bakanız kâfidir.

Tanzimat 1839'da ilân edilmiştir. Tanzimata doğru gidilen ~~xi~~ yıllardaki basın hakkında bugünkü kuşaklar bir fikir edinmek isterlerse, başvurabilecekleri tek bir "Osmanlı Basını Tarihi" bulamazlar. Zira Osmanlı basını tarihi henüz yazılmış değildir! Üstelik bugünkü kuşaklar alfabeyi değiştirmemiz yüzünden eski yazılı gazete koleksiyonlarını da incelemekte büyük güçlüklerle karşı karşıyadırlar. Mevcut basın tarihlerimiz Osmanlı Basını Tarihi değil, "Türk Basını Tarihleri"dir. Üstelik bunlar imparatorluk hudutlarımız içinde yayınlanmaya başlamış ilk Türkçe gazete "Vekayi-i Mısriyye"(1) den bile başlamayı akıl edememiş ve bilgisizlikleri yüzünden İstanbul'da yayına geçirilen "Takvim-i Vekayi" xi ilk Türkçe gazete sanmışlardır.

Her memleketin basın tarihi, o devletin sınırları içinde yayınlanmış ve sınırları dışında da devletin resmi diliyle çıkarılmış gazete ve dergilerin tarihini teşkil eder. İmparatorluk devrimizin hudutlarımız içinde, imparatorluk nüfusumuzu teşkil eden Osmanlı tebası olan halkın kullandıkları çeşitli dillerde gazeteler ve dergiler yayınlanmıştır. Devletimizin hudutları içinde, biz Türklerle beraber, Osmanlı halkına ait, 22 dilde gazete ve

(3)

o da tesadüfen, bulunabilmiştir.

Tanzimat'a yaklaşılan ve Tanzimat yıllarında imparatorluğumuzun hudutları Yemen'den Kafkas dağlarına ve Afrika üzerinden Fars hududuna, Rumeli-i şahanemiz Belgrat üzerinden Adriyatik denizine uzanıyor, "memleketeyn dediğimiz Romanya henüz vatanımızın bir parçasını teşkil ediyordu. Bu muazzam vatan topraklarımızında nüfusumuz 60 milyon kadar tahmin olunuyordu.

Tanzimattan evvel, o ~~xxxxxxkxxxxxx~~ dönemin ulaşım imkanlarıyla İstanbul, İzmir gibi merkezlerde yayınlanan bir gazete, hudutlarımızı teşkil eden vilayetlere bir, birbuçuk ayda ancak ulaşabiliyordu! Türkçe çıkarılan ve Mısır eyaletimizin resmî gazetesi olan "Vekayi-i Misriyye"nin tirajı 600 adetti! Yalnızca Mısır ve bir kısım Suriye memurlarına gönderilirdi, halka satılmazdı. Diğer Türkçe gazete "Takvimi Vekayi" arşiv kayıtlarına göre 5 bin kadar basılıyor, valilere, azınlık riyasasına yollanıyor, ~~xxxxxx~~ halktan da isteyenlere satılıyordu.

Bu Türkçe iki gazete de, ~~xxxxxxkxxxxxx~~ memleket ve dış haberler, atamalar, askeri haberlerden başka hemen hemen birşey yoktur. Diğer dillerdeki gazetelerden Fransızcalarda ve İngilizcelerde ciddi yazılar vardı. Ancak okuyucuların genellikle memleketimize yerleşmiş olan "tatlı su Frengi" diye adlandırılan yerli ecnebilirdi. Dolayısıyla de bu gazetelerin, toplumdaki kamuoyu oluşturmaları söz konusu değildir. Ayrıca Türkçe gazetelerde, gerek Tanzimattan evvel, gerek sonra yazı seviyesi ve fikir son derece düşüktür. Sebebi aydın yetişen gençlerin ya asker, ya devlet memuru, ~~xxxxxx~~ yahut ulema sınıfını yermekten başka bir gayeleri yoktu. Gazeteci olanlar, mirasyedi, bilgisiz, hiçbir baltaya sap olamayan cahil kimselerdir. Şayet aydın olarak yetişmiş bilgin bir kimse, Namık Kemal gibi, Ziya Paşa gibi, Agah efendi gibi gazeteciliğe bağlayacak olursa derhal bir memuriyete tayin edilir veya sürgüne gönderilerek İstanbul'dan uzaklaştırılır, elinden kalemi alınmış olurdu. Askerin ve memurun gazetecilik etmesi yasaktı. Ulemadan da gazeteciliği atılan ~~xxxxxx~~ - o devir için - kimse yoktur.

Yaptığımız bu genel açıklamayız özetlersek Tanzimat evveli (~~xxxxxx~~ ~~xxxxxxkxxxxxx~~ Türkçe basın 18 yılda sadece 1440 nüsha gazete yayınlamıştır (Vekayi-i Misriyye 1250 sayı, Takvim-i Vekayi 190 sayı). Altmış milyon nüfusa hitap eden ikisi Türkçe sadece 19 gazete, Tanzimatın hazırlanmasında kamuoyu oluşturma bakımından hiçbir rol oy-

(4)

oynanmış değildir.

Tanzimat ilânından sonrasına,yani Tanzimat dönemi dediğimiz 28x ve II. Meşrutiyetin ilânına kadar olan(1839-1876) otuzyediyıl - da gazeteler çoğalmış ve dergilerde yayınlanmaya başlamıştır. Baş - lamıştır ama bu yayınlanan gazete ve dergilerin,sadece birkaçı b hariç tirajları 400 adedi bile bulamayan yayınlardır. Tirajını 5 bine ulaştırmış olan yok denecek kadar azdır.

Bu 37 senenin basın adadının,ilmi ve resmî yayın organları dahil dökümünü yapalım: Türkçe 163,Fransızca 80,Ermenice 61, Rumca 38,Bulgarca 32,Yahudice 25, Arapça 23,İtalyanca 8,Rumca İngilizce 6,Rumence 2,Fransızca 2,Sırpça 2,Arnavutca 2 dir. Yakın olarak,37 yılda,imparatorluğumuzun azınlık dillerinde 281 gazete ve dergi çıkarılmışken,hâkim ve resmî unsur Türk dilinde,sadece 163 gazete ve dergi yayınlanabilmiştir.

İlk Osmanlı gazetesi(Rumca) 1821'den itibaren II.Meşrutiyete kadar olan devrenin yekünü de,163 Türkçeye mukabil 302 azınlık dili etmektedir.

Tanzimat devri 163 gazete ve derginin ömürleri,xaxxixxxxx yani ulaşabildikleri sayı adedi ise,hazin bir rakam ifade eder: 10 sayıya kadar çıkabilmiş olanlar 32,50 sayıya kadar çıkabilmiş olanlar 26, 150'ye kadar çıkabilmiş olanlar 18, 150 ile 500 arasında çıkabilmiş olanlar 15, 500'le 1000 arasında çıkabilmiş 3, 1000'le xxxxxx 2000 arasında çıkabilmiş olanlar xxxxxx 2'den ibarettir. Tarihi 3 gazete: Vakıf 2.829 nüsha, Basiret 4.440 sayı, Ruzname-i Cedide-i Havadis 6.763 sayıxxxxxx ulaşabilmiştir. 48 gazetenin ise ne kadar hayatta kaldıkları bilinmediği gibi,bir kısmının ise bugüne kadar sadece devirlerindeki gazete sütunlarında isimlerine rastlanmış,fakat isimleri henüz bulunabilmiş değildir. Azınlık gazetelerinin de devamlılık ömürleri de,tirajları da Türkçelerden pek farklı değildir.

Bu cılız basın ile 60 milyonluk bir kütlenin Tanzimat yoluyla Batı tekniğini xxxxxx ederek onların seviyesine ulaşma,sonra da geçmeyi sağlayacak fikri olgunluğu ve bilgiyi anlayacak,kavrayacak,hale getirilmesi için gerekli kamuoyunu oluşturmaları mümkün değildir. Ayrıca bu basında Tanzimat'ın felsefesine,fikriyatına dair hiçbir yayın yoktur. Tanzimat'a dair sadece tatbikat haberleri ve bunların xxxxxxında methiyesinden ibaret yazılar vardır. Bu itibarla gerek

(5)

Tanzimat ilânından evvel ne yapılmak istendiğini anlatmak, gerek ilânından sonra ne demek istendiğini anlatabilmek mümkün olamamıştır. Dolayısıyla Tanzimat hareketinde basının müsbet-~~XI~~-menfi bir rolü olmamıştır.

Yazımızın başında da dediğimiz gibi "Osmanlı Basını Tarihi" henüz yazılmak şöyle dursun ciddi, ilmi bir inceleme mahiyetinde ele bile alınmamıştır. Yukarıda verdiğimiz rakamların arasında mahakkak ki noksanlar ve hatalar vardır. Bunları ancak zamanla yapılacak araştırmalardan sonra düzeltebilecek hususlardır.

(1)- Vekayi-i Misriye Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından Türkçe olarak çıkarılmıştır. Gazete umumiyetle 4, bazen daha fazla sahifedir. Sadece ufak bir kısmı Türkçe yazıların Arapça özetini teşkil eder. Mehmed Ali Paşa valilik devri boyunca büyük bir gayretle Türk dilini Mısır'da ve Suriye'de yaygın dil haline getirmeye gayret sarfetmiş bir Türk evlâdıdır.

(2)- Elimizde Tanzimat devrinin önemli 3 Türkçe gazetesi, "Vekayi-i Misriye", "Takvim-i Vekayi" ve ~~X~~ "Ruzname-i Cedide-i Havadis" hakkında Orhan Koloğlu tarafından yazılmış çok kıymetli monografilerden başka hiçbir eser yoktur.